

III. ЛІТЕРАТУРНО - МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА	
Г.С. СКОВОРОДИ	101-144

АПОСТОЛ ДУХОВНОСТІ

Десятки найвидатніших філософів /від Платона й до Гегеля/, сотні мислителів мена глобальних масштабів /від біблійського Ісуса, сина Сираха і до Ченя/, тисячі мудрих і просто цікавих дослідників та митців ставили питання про духовність, дух та душу людини. І в абсолютній більшості випадків усе зводилося до релігійно-божественного походження людського духу. Як і все незрозуміле, дух і духовність та й навіть елементарна культура попередники людини споглядалися явищем незримим. Але порядок полягав у тому, що практично кожного разу /кожна епоха, кожен суспільний устрій, кожен народ, кожна нація чи нація, кожна соціальна група — від класу до родини/ виробляли свої земні і світські життя матеріальні, соціальні, етично-естетичні, моральні, звичаєві, правові, політичні, філософські, ідеологічні, естетичні та інші нормативи, канони й явони, визначали в цьому законності, а після того видавали для всіх наступних поколінь за божественні, наг"ляючи все те іменем достатньо метафізичної і всемогутньої /а тому дуже страшною/ особи чи влади.

Навіть тоді, коли духовність розглядалася як явище земне й еволюційно зміне /від Сократа до марксистів/, зміст категорій "дух", "душа", "духовність" і т.ін. частіше всього зводилося до етично-моральних нормативів та ще зокрема регламентації поведінки людини. Найвульгарніші матеріалісти й ті, називаючи духовність нематеріальною /а точніше — "надматеріальною"/, зводять її сутність до системи "надбудованих" явищ, так і не зумівши пояснити, яким же чином "надбудовується" щось нематеріальне "над" матеріальним.

Г.Сковорода, будучи в усьому системно-скрупульозним, вибудував цілком свою концепцію виникнення, розвитку й розвитку людського духу в пілому й духу кожної окремої людини.

І. Спочатку, в 30-ти "божественних піснях", що планувалися як лірично-молитовні замовлення особистого духу, Сковорода-письманик пізнає сутність своєї власної душі і свою роль та місце в суспільстві. Основними висновками та надбаними обірки "Сад божественних пісень" стало усвідомлення таких істин: а/ йому особисто і як авторі, і як ліричному героєві потрібні мінімальні /хоча й не аскетичні/ матеріальні блага; б/ найблище до справедливості людських одухотворених стосунків знаходяться "голяки", і тому він пов'язує свою долю з ними; в/ повага і любов до інших людей, а також любов до бога

перестануть бути порозумілими історичними лише тоді, коли сам буде
приводити не стільки на себе, скільки на інших людей; г/ в світі є
мораль і антимораль – перша панує в світі гуманних людських стосун-
ків і в ставленні до Бога, а інша – в світі матеріальних механізмів
і економічно-звірної боротьби за багатство; д/ звичай бать-
ків і народу не панує лише той, хто не панує себе і свій народ;
е/ в усіх цих різних випадках повинна здійснюватися лише з одні-
єю метою – для покращення життя всіх чесних і дружелюбних людей;
ж/ впливом владних істот на світі є Бог, і людина повинна бути
не сліпим рабом Богу, а розумним і слухливим Його умом.

2. Навіщо, в 30-ти "Богословських хатківських", Г.Сковорода значно
глибше дослідить відкриття збірки "Сад божественних пісень".
І тепер він уже відокремлюється від завад категорично та беззапероч-
но сформульованих істин-аксіом. В свідомості Сковорода-байкаря
зріє філософ, здатний крім положення і кожний висновок виводити з
глибоких висновків, роздумів і дискусій або з чітко окреслених
життєвих ситуацій, поданих у формі байки-притчі.

Такий підхід уніє у розуміння Сковорода духовності багато
нового, але чи не найціннішою зміною стала його відмова від
відверто релігійних вдумачень походження та сутності людського ду-
ху, добра і зла.

3. Суть наукові й аналітично-діалогізовані трактати й роздуми-
дискусії засвідчили: а/ Г.Сковорода пінявся до вершин світової
філософської думки, тобто, до найбільш узагальненого розуміння ма-
терії і духу, людини і світу, суспільства і Всесвіту;

б/ Г.Сковорода, як і в піснях та байках, всебічно бачить сутність
і процес земного формування людської духовності, але тепер це вже
не набір готових аксіом-сентенцій, а діалектико-еволюційний процес
набання конкретної людини, родини, народом і людством в цілому
саме людського дійсно одухотвореного ставлення до природи, їжі,
одягу, житла, матеріальних цінностей, соціального устрою суспіль-
ства і свого соціального, етично-морального, правового й політич-
ного статусу, свого ставлення до самого Бога й законів розвитку
природи та суспільства;

в/ особливо глибоко зацікавлюється Г.Сковорода природою виникнення,
вмістом, формами, ознаками й суспільними функціями тих писань, у
яких люди найчастіше фіксували свої розуміння духовності – в цьому
плані, чи не найдетальніше розглянуті такі надбання людства як Біб-
лія, твори філософів, теологів, політиків і навіть дослідників при-
роди;

Г/ в трактатах про самопізнання й самоведосконалення людини мислитель сягнув такої вершини осмислення духовності, як ніхто до нього — він уперше в світовій думці довів, що та людина, яка володіє великою силою волі, всебічними знаннями про себе й потужним бажанням самоведосконаливатися і яка здатна осмислити сутність вищої духовності на землі, зможе досягти і вершин такої духовності, тобто того, що люди від релігії називають "божественним началом".

Все це означає, що Г.Сковорода не тільки осмислив духовність як явище земне й діалектико-еволюційне, а й довів: земля /хай і унікальна але земля/ людина в проєкті свого духовного розвитку і в своєму призначенні до добра здатна порівнятися до самого Бога, ні найменшим порухом не претендуючи на протистояння йому.

Таким чином, Г.Сковороду можна назвати справжнім апостолом людського духу й духовності, адже він не тільки осмислив джерело й природу цих явищ, не тільки сформулював поняття про них, про всі ступені їх розвитку, а й указав найважливіші шляхи й способи досягнення людиною найвищого рівня духовності.

В голові Г.Сковороди поступово, від етапу до етапу зріло все складніше й складніше розуміння змісту категорії духовності: від певної і достатньої на кожному рівні свідомості до цілої системи систем позитивних і одухотворених якостей людського характеру.

Цікавим є те, що уже на першому етапі занурення в сутність людського духу Г.Сковорода охопив увесь діалектон складових частин цього поняття, а в наступні періоди своєї творчості лише поглиблював і розширював зміст категорій "дух", "душа" та "духовність".

Не менш важливим є те, що цей мислитель намітив шлях еволюції духу кожної окремої людини від природного-матеріального рівня до філософсько-світоглядного, тобто, він першим визначив закономірність розвитку духу й духовності в цілому.

Найзагальнішим висновком із даного спостереження за процесом формування змісту понять "душа", "дух" і "духовність" у свідомості Г. Сковороди є те, що він бачить "дух" людини як систему реальних, земних, стосунками в успішності детермінованих і разом з тим умовно символізованих якостей, властивостей та вміщень людини.